

**ZOOPARKLAR VA HAYVONLARNI SAQLASHNING ETIK
MUAMMOLARI**

Mirboltayeva Nasiba Mirsaid qizi

O'zbekiston davlat tabiat muzeyi bo'lim mudiri

Maxmudova Nodira Abduvoxit qizi

O'zbekiston davlat tabiat muzeyi ilmiy xodimi

Annotatsiya: Zooparklar – insonlar uchun hayvonlar dunyosini o'rganish va ularga nisbatan ta'lim berish imkoniyatini taqdim etuvchi muassasalar hisoblanadi. Biroq, hayvonlarni sun'iy muhitda saqlashning etik muammolari mavjud. Ularning tabiiy yashash joylaridan ajratilishi, harakat cheklovlari, stress va ruhiy salomatlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi muhokama qilinmoqda. Mazkur maqolada zooparklar faoliyatining ijobiy jihatlari va etik muammolari, shuningdek, zamonaviy alternativ yondashuvlar, masalan, yarim erkin rezervatlar va raqamli ta'lim texnologiyalarining rivojlanishi tahlil qilinadi.

Аннотация: Зоопарки представляют собой учреждения, предоставляющие людям возможность изучать диких животных и обучать их сохранению. Однако содержание животных в неволе вызывает ряд этических вопросов. Ограничение их свободы, стрессы и нарушение психического состояния являются основными проблемами, которые обсуждаются в научных кругах. В данной статье рассматриваются как положительные стороны деятельности зоопарков, так и этические проблемы, а также предлагаются альтернативные подходы, такие как полужакрытые резерваты и использование цифровых технологий для обучения.

Kalit so'zlar: Zooparklar, hayvonlarni saqlash, etik muammolar, tabiiy yashash joylari, hayvonlar huquqlari, inson va hayvonlar munosabati, biologik xilma-xillik, yovvoyi tabiatni himoya qilish, hayvonlarning psixologik salomatligi, yovvoyi hayvonlar, sun'iy muhit, hayvonlarni asrashning etikasi, ko'paytirish dasturlari, erkinlikning cheklanishi, rezervatlar, raqamli ta'lim.

Ключевые слова: зоопарки, сохранение животных, этические проблемы, природные места обитания, права животных, отношения человека и животных, биологическое разнообразие, защита дикой природы, психологическое здоровье животных, дикие животные, искусственная среда, этика содержания животных, программы размножения, ограничение свободы, резерваторы, цифровое образование.

Insoniyat ming yillardan beri yovvoyi hayvonlarga bo'lgan qiziqishini yo'qotmagan. Bugungi kunda zooparklar millionlab odamlar tashrif buyuradigan, hayvonlar dunyosi bilan tanishish imkonini beruvchi maskanlardir. Ammo bu muassasalar nafaqat ta'limiy va madaniy rol o'ynaydi, balki murakkab etik muammolarni ham keltirib chiqaradi. Hayvonlar erkinlikdan mahrum etilgan sun'iy muhitda saqlanishi ularning tabiiy instinktlariga, jismoniy va ruhiy holatiga zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli, zamonaviy davrda

zooparklar faoliyatini qayta ko'rib chiqish va muqobil yondashuvlarni joriy qilish dolzarb masalaga aylangan.

So'nggi yillarda hayvonlarga nisbatan munosabatimiz va ularni asrash uslublarimiz ko'plab bahs-munozaralarga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, zooparklar - ya'ni yovvoyi hayvonlar sun'iy muhitda saqlanadigan joylar etika nuqtai nazaridan ko'plab savollarni tug'dirmoqda. Ushbu maqolada zooparklar faoliyati, ularning foydasi va bu sohadagi asosiy etik muammolar muhokama qilinadi. Zooparklarning ijobiy jihatlari ko'plab sabablarga ko'ra foydali deb qaraladi.

Ta'limiy maqsadlar – Zooparklar bolalar va kattalar uchun hayvonlar haqida o'rganish imkonini beradi. Ko'pchilik odamlar hayvonlarni faqat shu joylarda yaqin masofadan

ko'rish imkoniyatiga ega.

Biologik xilma-xillikni saqlash – Ayrim hollarda yo'qolib ketish xavfi ostidagi turlar aynan zooparklar orqali saqlanib qoladi. Ko'paytirish dasturlari orqali bu turlar qayta tabiiy muhitga qaytarilishi mumkin.

Tadqiqot imkoniyatlari – Olimlar hayvonlarning xulq-atvori, biologiyasi va ehtiyojlarini chuqur o'rganish imkoniga ega bo'ladi.

Biroq, zooparklarning mavjudligi bir qator etik muammolarni ham yuzaga keltiradi: Hayvonlar odatda minglab kvadrat kilometrli hududlarda yashaydi. Zooparklarda esa ularning harakati, tabiiy ijtimoiy tuzilmasi va xulq-atvori sun'iy sharoitlarda cheklanadi. Bu ularning psixologik va jismoniy salomatligiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi zooparklar hayvonlarni insonlarni jalb qilish uchun "ko'rgazma obyekti" sifatida ishlatadi. Bu esa ularni tirik mavjudot sifatida emas, balki moliyaviy resurs sifatida ko'rishga olib keladi. Dunyo bo'yicha ko'plab zooparklarda hayvonlar yetarli oziq-ovqat, toza suv yoki tibbiy yordamga ega emas. Ular kichik va yaroqsiz qafaslarda saqlanadi. Bu sharoitlarda hayvonlar o'ziga xos ruhiy buzilishlarga duch kelishi mumkin.

Tabiiy hayot sharoitlari bilan solishtirilganda, zooparklardagi hayvonlar ko'pincha tabiiy instinktlarini yo'qotadi. Bu ularni yovvoyi tabiatga qaytarishni qiyinlashtiradi.

Zamonaviy dunyoda zooparklarga alternativ sifatida quyidagi yondashuvlar taklif etilmoqda:

Yarim erkin rezervatlar – Bunda hayvonlar kengroq hududda, tabiiy sharoitga yaqin muhitda saqlanadi.

Virtual ta'lim vositalari – Raqamli texnologiyalar orqali odamlar hayvonlar hayotini kuzatishlari mumkin. Bu usul ta'limiy maqsadga xizmat qiladi, lekin hayvonlarni qafasga solmaydi.

Yovvoyi tabiatni saqlash dasturlari – Bevosita tabiiy muhitda hayvonlarni himoya qilish va ularning yashash hududini tiklash orqali ko'plab turlarni asrab qolish mumkin.

Xulosa: Zooparklar borasidagi bahslar jamiyatda ongli yondashuvni shakllantiradi. Hayvonlar ham tirik mavjudot bo'lib, ular ham erkinlik, farovonlik va hurmatga loyiq. Shuning uchun hayvonlarni asrashda biz ularning tabiiy huquqlarini hurmat qilgan holda, zamonaviy, insonparvar yondashuvlarni izlab topishimiz zarur. Zooparklar – insoniyatning yovvoyi tabiatga bo'lgan qiziqishining mahsuli sifatida shakllangan maskanlar bo'lsa-da, ularning faoliyati doimiy etik nazoratni talab qiladi. Har bir tirik mavjudot – insonmi yoki hayvon – o'z erkinligi va yashash huquqiga ega. Shu sababli, zamonaviy jamiyat hayvonlarga nisbatan mehribon, insonparvar va ongli yondashuvni shakllantirishi lozim. Zooparklar mavjud bo'lishi mumkin, lekin ular hayvonlar azobiga emas, ularning farovonligi va tabiiy muhitga hurmat asosida faoliyat yuritishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Н. В Майкапар**, *“Зоопарки: необходимость или жестокость?”* журнал., Вопросы философии, 2003 г.
2. Clubb R., Mason, G. “Captivity effects on wide-ranging carnivores” 2003 y.
3. Patrick P. G., Tunnicliffe, S. D. “Zoos and aquariums as science education settings”/ International Journal of Science Education, 2013 y.
4. **М. В. Мухина**, *“Зоопсихология и зоозащита: современные подходы”* Издательство: Питер, Москва **2011 г.**

